

Alföldi mozgóképek 2000–2019

Szűk Balázs

magyar-történelem-média szakos középiskolai tanár,
Grassalkovich Antal Baptista Szakiskola, Hatvan

Bevezetés

A rendszerváltás óta eltelt közel három évtized gyökeresen átalakította a filmklub szokásokat Debrecenben. (Az előzményekről lásd Szűk Balázs: *Alföldi mozgóképek 1958–1999* Debreceni Szemle 1999/3.) A bármely intézményes formához kötődő filmklubok száma radikálisan csökkent, annak ellenére, hogy a filmek elérésének technikai variációi bővültek (multiplex, DVD, Blu-ray, video projektor, internet letöltések, 3D formátum), a forgalmazás forgási sebessége követhetetlenül gyorsabb lett az amerikai minta alapján, esélyt sem adva az újra forgalmazásnak, követő-archív újra játszásoknak, még a nagyobb városokban sem. Ennek fő okait abban látjuk, hogy a folyamatosságra, történetiségre, a filozófiai-esztétikai műveltség gyarapítására épülő, disputa- és vitaformákat ápoló sajátos kisközösségi fórum (elsősorban filmklub) sem funkcionálisan, sem tartósság tekintetében nem dinamikus ismeretszerzési forma. Ugyanis az eddigi élményszéttérítés helyett az egyéni, erősen válogató fogyasztói magatartás lett az orientációs pont. Minél rövidebb idő alatt (filmfesztivál; bármely, főként zenei fesztivál csatolt része; filmnapok, moziéjszaka, mozidélután, filmmaraton, jótekonysági filmvetítés, ankét, egyedi vetítés országos kampányban, solo film: kedvenc film, esztéták-kritikusok antológiája egy sorozatba ötvözve) koncentráltabb, praktikus werk-receptre épülő, gyorsan változó ismereteket kíván átadni, nem műveltséget, s főként nem tudást s kritikai attitűdöt. A gyorsaságot, pseudo-változatosságot szolgálja a filmek privát vagy alközösségi fogyasztása is (pl. virtuális filmklub: vifi.hu 2014-től, különböző blogkritikák). A rendszerváltás óta egyik politikai kurzus sem kívánta erősíteni a kritikai – akár hatalmi kontrollt is gyakorló – rejtett vagy nyílt kisközösségek létezését. A filmklubok kettős arculata (film-ismeretterjesztés sajátos esztétikai önképzőköre, a civil társadalom

önépítő zárt/félig zárt őszinte közössége) mindkét irányban komolyan sérült, éppen az egymásra épülő folyamatosság és történetiség lassú megszűnésével, mállódásával. Ehhez hozzáadódva hasonló hatásokat ért el 1989 óta a tudatosan manipulált emlékezetpolitika indirekt nyomásgyakorlásával (hun-magyar genezis, 1848–49, Trianon, 1956, rendszerváltás).

Ennek ellenére a vizsgált periódusban városunkban többféle formában tértek vissza a klasszikus filmklubok hagyományaihoz, reménységet adva a filmklubok újgenerációs újra értelmezéséhez. A megjelenés formáit – mozi, főiskola, általános iskola, MODEM, Carpe Diem Teaház, művelődési ház, szórakozóhelyek, Csokonai Színház Színészklubja és az egyházak – kívánom bemutatni a következőkben.

Mozi

Debreceni Ifjúsági Archív Filmklub (DIAF)

A Kovács András Zoltán, a Hajdúfilm igazgatója által megálmodott háromtermes *Apolló Art* moziba kimondottan illett egy állandóan működő, az archivált másolatokat (film, DVD) szabadabban felhasználó filmtörténeti, alapvetően klasszikus ismereterjesztő filmklub. Így született meg a Főnix Kht (Makray Balázs ügyvezető igazgató) és az Apolló Art együttműködésében 2008–2010 között a *Debreceni Ifjúsági Archív Filmklub (DIAF)*. Az ingyenes, jegyekkel, bérlettel egyaránt látogatható, neve ellenére minden korosztály számára egyaránt nyitott filmklub nem a legkedvezőbb időszávba (14.30) került, mégis minden évadban megtöltötte az akkor még Art terem (ma Deesy Alfréd terem) felét. A nézőközönség zömét a gimnáziumok (Svetits, Fazekas, Dóczy) tanulói, és a Debreceni Egyetem Német Tanszékének hallgatói adták, mindig gyarapodva a fiatal és idősebb „idegenekkel”. A DIAF egyedisége a video etűdökkel/dokumentumfilm-részletekkel kiegészített bevezetőben és a filmek utáni szabad elemző beszélgetésekben rejlett. Az új médiumok számára (VHS, DVD) láthatatlanok voltak e filmek, vetítésük egyelőre csak így volt lehetséges. Az első évadban (2008.11.07–12.12.) az egyetemes filmtörténet úgynevezett Brüsszeli 12-jének (1958) első 6 filmjét (1916–1930) varázsoltuk a vászonra: *Türelmetlenség, Dr. Caligari, Az utolsó ember, Patyomkin páncélos, Jean d'Arc szenvedése, Föld*. A második évadban (2009.03.06–04.24.) belekezdtem a magyar filmtörténetben hasonló mintát adó régi Budapesti 12 (1988) első hat etapjának (1942–1965) bemutatásához: *Emberek a havason, Valahol Európában,*

Talpalatnyi föld, Körhinta, Bakaruhában, Sodrásban, Szegénylegények. A 3. évadban (2009.03.06–04.24.) a Brüsszeli 12 maradék 6 része következett (1923–1948): *A gyilkos arany, Aranyláz, Az anya, A nagy ábránd, Aranypolgár, Biciklitolvajok.* A 4. évad (2009.11.13–12.18) sorozata az egyetemes filmművészet 1921–1951 közötti periódusát vizsgálta, kiegészítve a Brüsszeli 12 listáját, hasonlóan jelentős filmekkel, részben az eddig megismert rendezőktől: *Szeszélyes asszonyok, Cirkusz, Szentpétervár végnapjai, Tini, Ambersonok tündöklése, Csoda Milánóban.* Az 5. évad (2010.03.19–05.05.) a Budapesti 12 második hatosát „tálalta” (1965–1988): *Budapesti tavasz, Hideg napok, Szindbád, A kis Valentino, Megáll az idő, Az én XX. századom.* Ebben a két és fél éves vállalkozásban kicsiben benne rejlett az európai és amerikai filmtörténet jelzőpontjainak kijelölése, a lehetséges stílusirányok, rendező arcélek felrajzolása.

Debrecen 2023 Filmklub

A nemzetközi filmfesztiválokat 16 éve járó Váró Kata Anna filmkritikus vállalta a Debrecen Egyetem és az Apolló Mozi közös filmklubjának szervezését, amíg futott az európai kulturális fővárosi címért versengő projekt. Amikor kiderült, hogy nem Debrecen nyert, leállították a regisztrációs, ingyenes vetítéseket (2018). A projekt Sergio Leone *Egy maréknyi dollárért* című italowesternjével indult 2017 júniusában. A szakember európai filmeket válogatott, s gyakran ő volt az előadó-moderátor is. A projekt kivitelezésében szelektálóként vagy előadóként még közreműködött Fejér Tamás, az Apolló mozi ügyvezető igazgatója, Adorján Beáta, a Csokonai Színház dramaturgja, Beretvás Gábor a DE óraadója és Kovács Mihály mozigépész. Magyar film esetében a forgalmazók is javasoltak filmeket (*Kontroll, A legyőzhetetlen, A fekete múmia átka*). Néhány további film a listából: *Szexmisszió, Mesterdetektívek, Saul fia, Carmen, Csúfak és gonoszak, A vadászat.*

BIKSZ Filmklub

A BIKSZ (Bán Imre Kultúratudományi Szakkollégium) a Pálffy István (PIMSZ) Színháztudományi Szakkollégiumból (később Művészettudományi Szakkollégiumból) nőtte ki magát. A 2016 novemberében alakult filmklub először az egyetemen, később már csak az Apollóban tartott vetítéseket. A BIKSZ filmes vonalát képviselő mentortanárként Váró Kata lett a kurátor, aki elsősorban az egyetemről hívott előadókat, kutató hallgatót, olyanokat tehát, akiknek a kutatási

területe kapcsolódott az adott filmhez (Beretvás Gábor, Gula Mariann, Glant Tibor, Pájer Szabolcs) Sokszor a meghívott előadó is javasolt animációs-, dokumentum- vagy játékfilmeket. Nem volt megkötés, hogy csak európai (főként angol) film futhatott, így sokszor amerikai, ázsiai, ausztrál opusok „debütáltak” (*Síró játék; Jó éjt, jó szerencsét, Teljesen idegenek, Memento, Gengszterek klubja, Az ártatlanság kora*). Ez a filmklub csak az egyetemi szorgalmi időszakban működött, s a jogdíjak miatt csak régebbi filmeket vetíthettek. Sokszor játszottak olyan filmeket, amelyek valamilyen módon kapcsolódnak Váró Kata aktuális egyetemi kurzusához vagy a szakkollégium hallgatóinak kutatásához. Újabb kezdeményezés volt, hogy a szakkollégium hallgatói is vegyenek részt a beszélgetésben.

Főiskola

Kölcsey Orbis Pictus Filmklub (KOPF)

A Comeniustól kölcsönzött nevet az egri Eszterházy Károly Főiskola Közművelődési-Andragógiai Tanszék filmes szakiránya jogutódjának kell tekinteni. Az előbbi intézmény adjunktusaként 2001–2005 között dolgoztam a főiskolán, megteremtve egy párhuzamosan működő archív- és egy kortárs filmklubot. A KOPF az archív filmklub folytatásaként, tematikus szemeszterekben 9 évadot (2005.09.13–2009.12.15.) élt meg, de a külső nézők számára is nyitott maradt. A filmeket VHS-en vagy DVD-n vetítettük bevezető előadással és záró közös elemzéssel. Mindegyik tanévet kurzus-párokban építettem fel: 2005/2006: Határidő I–II. 10 éves metszetekben, 2006/2007: '56 és 1848–49 ábrázolása a magyar játékfilmekben, 2007/2008: Jézus evangéliumi története a filmvásznon I–II; 2008/2009: A Biblia éve I. (Ószövetség), A Biblia éve II. (Újszövetség). Az utolsó év (2009. 09.22–12.15.) csonkán maradt: A Holocaust füstjei: a barna fasizmusról. Már csak képzeletben folytathattam a Gulág szigetek csonkjai címmel a vörös fasizmus filmes leleplezését. Mindegyik kurzusban törekedtem egyfajta kronologikus rend kialakítására (I: 1960–2002; II: 1958–1905; III: 1956–2005; IV: 1953–2002; V: 1916–1976; VI: 1979–2007; VII: 1956–2006; VIII: 1983–2005; IX: 1959–2005). A plakátok esztétikai, stílustörténeti, filmtörténeti, bölcséleti, társadalomtörténeti utalásokat tartalmaztak, pl. „a Jézus-filmek bátor provokációja, tehát a realista-szociografikus teológia a 70-es évektől elszakad az eddigi freskószerűségtől, a direkt történelmi kalandosságtól, a leegyszerűsítő moralizálástól.” Zárásként mindegyik kurzusból kiemelnék

4 filmet, mely jelzi egy-egy tematikus blokk belső dinamikáját, a lehetséges tabuhatárok kijelölését: I: *A háború, A bűn mélysége, Fellini: Róma, A kaland*; II: *Arc, A gyerekek figyelnek bennünket, Az andalúziai kutya, Lumiere és Melies filmes blokk*; III: *Eltüsszentett birodalom, Tegnap, Szerencsés Dániel, A temetetlen halott*; IV: *Föltámadott a tenger, Petőfi '73, Szirmok, virágok, koszorúk, A szalmabábúk lázadása*; V.: *Türelmetlenség, Máté evangéliuma, Jézus Krisztus Szupersztár, Názárethi Jézus I–IV*; VI: *A lator, Krisztus utolsó megkísértése, A gyermek, akit Jézusnak hívtak, Passio*; VII.: *Biblia I–II., Jákob, Tízparancsolat, A születés*; VIII.: *Zarándokút, Az elveszett Jézus videó nyomában, Péter, a kőszikla I–II, Az Apostolok cselekedetei I–II.*; IX: *Emberi sors, Az élet szép, A zongorista, Sorstalanság.*

Egyetem

Klinikai Artaesy Filmklub

1999 novembere és 2000 februárja között a valahai klinikai moziban vezettem előadással és beszélgetéssel egybekötött tematikus filmvetítéseket, középpontba állítva a japán film kultikus darabjait, egyfajta szubjektív filmtörténeti szemszöveget alkalmazva: *A vihar kapujában, Kwaidon, A hét szamuráj, A testőr, A homok asszonya, Harakiri, Onibaba, A kopár sziget, Szerelmem, Hirosima; Rejtett erőd, Véres trón, Élni, Tokiói történet.*

Régi Vágás DE

A DE kultikus Ködös Utak Filmklub agóniája (1999) mintegy megmutatta, hogy az internet egyre dinamizáló jelenléte teljesen átalakította a maradék közösségi tereket, szokásokat. A Ködös Utak megmentésére „szövetkezett” (2000/2001-es tanév) a DE Filozófia Tanszékről két nemzedék képviselője: Vajda Mihály akadémikus és Beretvás Gábor, akkor még egyetemi hallgató. A *Régi vágás* („*Van-e még filmművészet?*”) néven futó vetítés-beszélgetős projekt teltházias vetítéseket szervezett speciálkollégiummal, nyitott szemináriummal az Auditorium Maximum teremben. Beretvás a filmeket válogatta, Vajda a beszélgetéseket irányította. Az I. félév a '68-as generációról szólt (*Zabriskie Point, Ha, Eper és vér, Szelíd motorosok*, és Vajda kedvence András Ferenc *A nagy generáció* (1985) illúzióvesztésre koncentráló filmje. A II. félévben népszerű művészfilmek szcénájából kínáltak válogatást (*A szakács, a tolvaj, a feleség és a szeretője, Tűsarok, Brazil*).

Agrár Koli Mozi (Mozi Más-Kép')

A DE Agrártudományi Karán a kollégium pinceklubjában 2010 novemberétől 2011 májusáig 19 órai kezdettel filmbevezetővel egybekötött vetítéseket szerveztem az 1969–2009 között kultikus- és kíváncsisághoz vezető filmek közül válogatva (*Ha, Ponyvaregény, Állati nyomozó, A remény rabjai, Blöff, Memento, Amelie csodálatos élete, Avatar*). A klasszikus filmklub-ideának hátat fordító alkalmazkodásom már jelezte a jövő körvonalait: a fogyasztói ego lassú szétáramlását a jószándékú identitáskeresés vándorútjain.

DE Mentálhigiénés Filmklub

A klubot 2008-ban a DE Mentálhigiénés és Esélyegyenlőség Központja hozta létre Berényi András szakpszichológus, családterapeuta szervezésében és gyakori moderálásával az egyetem hallgatói és dolgozói számára, az egyetem főépületének Auditorium Maximum előadójában. A vetítésekhez eleinte 35 mm-es kópiát használtak, később a gépek leszerelése miatt áttértek a projektoros kivetítésekre. Az aktuális film lejátsszása után egy meghívott előadó (addiktológus, jelnyelv oktató, orvos, családgyógyász, klinikai pszichológus, folkesztéta, filmrendező, szociális munkás, kulturális antropológus, oktatáskutató, HR Karrier tanácsadó, mentor, Piros Pont kortárssegítő, Három Királyfi, Három Királylány Mozgalom képviselője) elemezte, értékelte az alkotást, hozzásegítve az „érzékenyítés” missziójához. Az évek során kialakultak jól körülhatárolható érdeklődési körök, tematikus csoportok, sokszor az aktuális, ritkábban archív filmekből válogattak: 1. szenvedély betegség, drog, az örület határmezsgyéi (*Trainspotting, Pink Floyd: A fal, Black Mirror, Woyzek, Don Juan de Marco, Fekete hattyú, A szoba*); 2. társadalmi számkivetettség, magány (*Szeretet nélkül, A hódkóros, Viktória: a zürichi expressz, Leckék az életemből, Az óriás*); 3. női oldal (*Amerikai pasztorál, A nő, Váratlan szépség, Iris, Kényszerszinglik*); 4. sérült, fogyatékos emberek (*A Beleier-család, Egy kisebb Isten gyermekei, A mindenség elmélete*); 5. családi traumák (*Kramer kontra Kramer, Így jártam a mostohámmal, Segítség, apa lettem!*); 6. sikertörténetek (*Pach Adams, A mindenség elmélete, A legszebb dalom*). A visszatérő tematikus csoportok azonban nem képezték akadályát annak, hogy néha olyan filmeket is bemutassanak, amelyek forgalmazása szinte megoldhatatlan az egyetem védett falain kívül, lelki-mentális értékük viszont egyértelmű (Spáh Dávid: *Nem tűntem el – Richter Gedeon története*; Pólik József:

Életem legrosszabb napja). A Mentálhigiénés Filmklub zárt közösség, azonban egyszer mégis kilépett a vetítési komfortzónából, 2016.01.20-án a Delta Moziban, amikor az *Új esély* (2015) című magyar film országos körútján egy negatív-karrier történetet láthatott a közönség.

IEAS Film Club

A klub 2014 óta szorgalmi időszakban heti rendszerességgel tart angol nyelvű vetítéseket a DE Angol-Amerikai Intézetében Győri Zsolt szervezésével. Eleinte Kalmár György és Győri Zsolt moderálták a beszélgetéseket, majd bevezették azt a gyakorlatot, hogy hallgatóik hozzák kedvenc filmjüket (animáció, játékfilm), tegyenek fel kérdéseket a közönségnek, így ösztönözve őket termékeny disputára. Egy alkalommal, 2017.10.31-én 4 rövidfilm vetítésével Győri Zsolt ankétot szervezett az '56, te suhanc c. filmes tanulmánykötet debreceni szerzőivel (Szabó Elemér, Magyar Evelin, Szűk Balázs)

Nagyerdei Víztorony Filmklub

2015 szeptemberétől egyetemi filmklub-foglalkozások indultak, de néhány vetítés után abbamaradtak. 2016.04.07-én azonban újból megnyílt a rendezvényterem a mozirajongók előtt az *Új esély* című magyar film bemutatójakor. Vajon lesz-e folytatás?

Általános Iskola

A *Csapókert Mozi* 1996–98 között Debrecen alternatív kreatív filmes bázisa volt, nemcsak igényes filmeket játszó felnőtt- és iskola mozi, hanem speciális vetítések, mozgókép ismeretterjesztés színhelye (animációs filmek, Mediawave kisfilmek, Több Szem Pont Nemzetközi Videó és Filmkarnevál). Még egy ideig kiszolgált az óvodás- és iskoláskorú gyerekek és szülei igényeit, aztán financiálisan nem tudta fenntartani önmagát ebben a régi formában. 2008. október 28-án az Animáció világnapján még alkalmi vetítésekről hallunk. A 2011-es intézményi beszámoló szerint a mozi háromhavonta vetített népszerű, de értékes filmeket mérsékelt jegyárral (5 alkalom 840 fővel) a kertség két iskolájának, főként a területi napköziseknek. A „Szegénység arcai” filmfesztivál nyomán 2011.02.18-án ismét szakmai filmnapot tartottak a Humán Fejlesztők Kollégium kezdeményezésére 250 szociális szakember és egyetemista részvételével. A „Nyomorhaj” fesztiválon a filmeket 3 teremben vetítették, amit szakmai beszélgetések követtek.

A *DMK Újkerti Közösségi Ház* Delta mozija vezető filmklubos szerepét 1990–98-ig őrizte, s hasonlóan alakult át kiszolgáló mozivá, mint a Csapókert, de mind a mai napig sikerült talpon maradnia, néha teret adva filmes rendezvényeknek is (debreceni amatőr és profi rendezők, Animációs Világnap, társadalmi forgalmazású filmek egyedi vetítése, pl. Czeily Tibor *Új esély* című rövidjátékfilmje 2015.11.26-án). Érdekes színfoltja az átalakulásnak Beretvás Gábor egyetemi oktató kezdeményezése, hogy e kis mozit a szubkultúrák közvetítő helyévé tegye. Ennek ellenére egyetlen teltházast tudott tartani, egy graffitis utifilm (*Baba Yaga*) bemutatva. S mivel a közönség fizimiskája nem igen tetszett a közösségi ház akkori vezetőinek, az induló sorozatot felülről „elkaszálták”. Itt említjük meg a Tóth Árpád-, Fazekas Mihály-, Svetits Római Katolikus-, és a Szent József (volt piarista) Gimnáziumok viszonylag folyamatos innovatív, alkotó jelenlétét.

MODEM

2012 novemberében indult útjára az *Alkony Filmklub* (Utazás a bizonytalanba), Isaac Asimov *Alkony* (1968) című apokaliptikus novelláját a tárlat részévé emelve, a sötétség világvége mítoszát tematizálva. Lars von Trier, Woody Allen, Tom Stoppard hasonló hangulatú munkái mellett szerepelt különös kivételként a *Cseresznye íze* és a *Galaxis útikalauz stopposoknak* is.

A fentebb már említett IEAS Film Club 2017-től a *MODEM* multimédia termében is tartott vetítéseket kéthetente keddenként. Az őszi és a tavaszi évadban 6–6 filmmel várták mindazokat, akik a klasszikus és kortárs angolszász mozi kevésbé ismert, vagy éppenséggel kultikus darabjait szerették volna eredeti nyelven, angol felirattal megnézni. A filmeket (dokumentum, kísérleti, játékfilm) családias hangulatú, angolul zajló társalgás követte, melyeken meghívott szakértők segítségével moderálták, értelmezték, sőt vitákat generáltak az általuk felvetett pszichológiai, társadalmi és kulturális kérdésekről. Kivételt jelentettek azok az esték, amikor magyar alkotások szerepeltek a programban és a filmeket a meghívott rendezőkkel (Kocsis Ágnes, Takács Mária, Lichter Péter, M. Kiss Csaba, Nemes Gyula, Vranik Roland, Kristóf György, Pólik József) együtt értelmezték. Az alábbi filmeknek volt közönségtalálkozó vetítése: *Pál Adrienn*, *Meleg férfiak*, *hideg diktatúrák*, *Fagyott május*, *Üres lovak*, *Brazilok*, *Zéró*, *Az állampolgár*, *Out*, *Életem legrosszabb napja*. Az idén másodszor is NKA támogatásban részesült

filmklub újabb tematikus szempontokat is érvényesít a program összeállításakor és a MODEM kiállításaihoz kapcsolódva. A 2019. őszi évad a „Családi okok miatt” című tárlattal párhuzamosan családi témájú filmeket tartalmaz.

Az IEAS vetítéseivel párhuzamosan egy tanéven keresztül működött a MODEM-ben a „Képzőművészeti filmklub” Szabó Elemér vizuális kultúra tanár szervezésében. Az itt látható filmek a koncepció szerint igyekeztek kapcsolódni a MODEM kiállításainak egyes darabjaihoz. A filmeket több esetben a szolnoki képzőművészeti filmfesztivál szervezőinek segítségével kölcsönözték. Itt is megfordultak vendégek, szakértők, leginkább debreceni képzőművészek (többek között Fátyol Zoltán, Láng Eszter), illetve társadalomtudományi és antropológiai szakemberek (Szilágyi Eszter és Pólik József). Teltház előtt került vetítésre Derek Jarman *Caravaggio* című alkotása, de láthatóak voltak olyan kuriózumnak tekinthető képzőművészeti filmek is, mint a híres magyar filmrendező, Szóts István, Bécsben, Egon Schiele-ről és Gustaf Klimtről készített u.n. kulturfilmjei.

Carpe Diem Teaház

A „tanórán kívüli nevelési feladatokat” megvalósító ingyenes mikro filmtörténeti *3x12 I–III.* a Battyány utcai teaház és a DE és Nemzeti Könyvtár (Grégász Miklós) közös projektje volt az Új Széchenyi Terv finanszírozásában 2012–2013 között. Itt vállaltam bevezető előadásokat és elemző-moderátori szerepet értő eszmecserek és teázgatások békés egyetértésében. Mindegyik évad jellegét a főcím, egyben tematikus csomópont adta meg: „...egy emberiségtörténet kirajzolása...”, „Szerelem–kis magyar filmtörténet”, „Hahota – metszetek a nevetés egyetemes filmtörténetéből”. Minden etapot egy meghívott debreceni vendéggel való (Győri Zsolt oktató, Mispál Attila filmrendező, Kovács András Zoltán művelődésszervező) szabad beszélgetés zárt. Az I. turnus (2012.11.05–2013.01.08.) filmjei 1930 és 1974 között készültek: *Föld, Onibaba, A Tejút, A nagy ábránd, Aranypolgár, Amarcord, Szigorúan ellenőrzött vonatok, Tükör, Zsebtolvaj, Zabriskie Point, Jelenetek egy házasságból, 451 Fahrenheit.* A II. turnus (2013.02.18–05.13.) alkotásainak íve a következő volt: 1934–2005 (*Lila ákác, Halálos tavasz, Szerelem, Szerelmesfilm, Szindbád, Ajándék ez a nap, Eszkimó asszony fázik, Falfúró, Az én XX. századam, A skorpió megeszi az ikreket reggelire, Jadviga párnája, A fény ösvényei.* A III. turnus (2013. 09.23–

12.16) filmjei 1923–2005 közötti datálásúak: *Kölyök/Aranyásók*, *Kisvárosi ünnep*, *A rózsaszín párduc*, *Százszorszépek*, *Magas szőke férfi felemás cipőben*, *Monthy Python Repülő Cirkusza*, *Szerelem és halál*, *Picasso kalandjai*, *A káposztaleves*, *Az élet szép*, *A balszerencse áradása*, *Az eltakarítónő*.

Művelődési ház

A Debreceni Művelődési Központ Belvárosi Közösségi Házában 2014-ben *Utolsó idők* címmel elemző társadalomtörténeti filmklubot szerveztem „Az ifjúságkép alakulása a magyar filmművészetben a rendszerváltás után” irányító tematikával. Az 1997–2009-ben készült filmek műfajilag dokumentumfilmek (*Dübörög a nemzeti rock*, *Satanas szolgálói*, *Gipsy Side*, *Attila kincsei*), dokumentum-játékfilmek (*Donna*), rövidjátékfilmek (*Altamira*, *Biztosítás*, *Bohóclövészet*, *Uno*, Uristen@menny.hu) és egész estés játékfilmek is (*Egy tél az Isten háta mögött*, *Balra a nap nyugszik*, *Moszkva tér*, *Kanyaron túl*, *Kontrol*, *Tesó*, *A pizzás*, *Delta*, *Fehér tenyér*, *Fekete kefe*, *A nyomozó*, *Utolsó idők*). Egy alkalommal (*Attila kincsei*) vendégem is volt Szabó Elemér vizuális antropológus személyében. A nézői bázist kreatív-rebellis, bátor emberek alkották, akik eszmélkedni, gondolkodni jöttek az utolsó klasszikus filmklubok egyikébe.

Ugyanitt alakult meg 2006 szeptemberében az *Amerikai Corner/Kuckó Debrecen* (English Conversation Club) a Debreceni Városi Önkormányzat és a DE együttműködésével a helyi közösségek és az amerikai diákok, munkavállalók kulturális és szellemi közeledését elősegítve. A kezdeti 120 darab VHS és DVD film egy keddenként jelentkező házi mozi hívott életre. A Cornerben főként amerikai filmek „keltek újból életre”.

Szórakozóhely

Rock Filmklub

A Hangfogó Music Pub (Perényi u.) *Rock Filmklubja* a 2000-es évek elején indult Gyimesi Péter reklámszakember szervezésében. A klub filozófiáját „a progresszív és alternatív rock audiovizuális színtereinek

szétválasztása az igénytelen zenei tömegipari termékektől” határozta meg. A válogatásban részben a 1960–1990-es évek kultuszfilmjei (*Szelíd motorosok, Eper és vér, A sárga tengeralattjáró, Üvegtörők, A fal, Doors, Trainspotting*) szerepeltek, de főként az úgynevezett koncertfilmek, kicsit enciklopédikusan (*Woodstock, Led Zeppelin, Pink Floyd pompeii koncertje, Koncert Bangladesért, Yes song, Hyde parki Rolling Stones, Black Sabbath párizsi koncertje*). Ezekhez a filmekhez rendkívüli transzlebegő álomvilág tartozott, sokszor megelőlegezve a klip-örületet, a vibráló idő kultúráját.

Beretvás Gábor – felfedezve a filmklubok létmódjának új kihívásait (többnyire intézményi, baráti, üzleti felkérésre) – olyan közösségi terekbe vitte a filmklubokat, amelyek fő funkciója elsősorban a szabadabb, oldottabb, kisközösségi „élményfürdő”: zsíroskenyeres-teás disputa, baráti pub hangulat, kávéházi meghittség. 2010.04.18-án a Debreceni Egyetemen indult a *Kocsmaszínház/nyári színházi esték* ingyenes vetítéssorozata, szerdánként a Tepsiben (Baross utca és Faraktár sarok, később felújítva a Vörös templom szomszédságában) az amerikai szuperprodukcióknak (*Száll a kakukk fészkére*), a 70-es évek jugoszláv botrányfilmjeinek (*Sweet Movie, W.R. az organizmus misztériuma*) és az eladdig ismeretlen „vérgazdag” japán horror szcénának (*Tokyo Gore Police*) a „testet öltésével”. Kezdetben a DE oktatói mutatták be kedvenc filmjüket, komoly bevezetőkkal, néha provokatív „előszavakkal”. Később a nézői-hallgató véletlenszerűség, aktív toplisták alakították a repertoárt. 2010–2011-ben a gasztro-mozi megalkotására tért rá Beretvás Gábor, a Muslica bár (a Kistemplom mögött) az evés, ivás szertartását népszerűsítette (*A nagy zabálás, Szindbád; A szakács, a tolvaj, a feleség és a szeretője; Veri az ördög a feleségét*), illetve alkalmanként sajátos improvizációk is teret kaptak a bárban (pl. Dunkel Norbert zeneesztéta, orgonaművész billentyűs hangszeren rögtönzött háttérzenét a levetített némafilmhez). A Borbár (az Apolló mozi szomszédságában) Jancsó 3. „ezredfordulós hexológiájának” satirikus Kapa-Pepe ill. történelmi blóddli korszakának bemutató terepe volt egy meghökkentő Jancsó-maratonnal (*Nekem lámpást adott kezembe az Úr Pesten, Anyád! a szűnyogok, Utolsó vacsora az Arabs Szürkénél, Kelj fel komám, ne aludjál!, A mohácsi vész, Ede megevé ebédem, Oda az igazság*). Egy alkalommal az ipar-zenét játszó, a Jancsó filmekben is gyakran foglalkoztatott csapókeri Juhász Jácint Bt. is fellépett.

Ezután következett a *Latinovits Zoltán klub* (volt Latinovits kávézó a belvárosban, ma Latin). Itt kialakítható volt a különösen ritka kortárs új orosz, cseh, szlovák, lengyel filmek mustrája (*Brat, Jöjj és láss!*, *Vorosilov mesterlövésze*, *Ruszalka; Gombdili, A bolond egy napja*). Később Koppány Péterrel, a Medgyessy Ferenc Gimnázium tanárával a vetítések művészettörténeti jelleget öltöttek, film utáni előadásokkal, beszélgetésekkel. (*Caravaggio, Picasso kalandjai*).

Egyház

A hagyományos egyházaktól látszólag távol áll a mozgóképes média szakrális és kapcsolatteremtő képességének használata. Azonban a Biblia szinte minden részének vizualizálása természetessé teszi e sajátos esztétikai metanyelv használatát a hittérítés folyamatában. A Debrecenben működő egyházak közül a technikai kommunikáció mindennaposá „szelídítésével” azok váltak ki, amelyek a filmet, mint szöveghelyettesítő, narratívát adó cselekvésminták sorát használták (Debrecen Evangélista Egyházközség; Görögkatolikus Érseki Hivatal, Debreceni Zsidó Hitközség)

Filmkedd Evangélista Filmklub

2015 óta a Miklós utcai templom a befogadója a beszélgetésekkel egybekötött találkozóknak. A filmes merítés rendkívül változatos volt, elsősorban a társadalmi problémákat, sérüléseket, fájdalmakat bemutató aktuális forgalmazású filmekkel (*Egy jobb világ, Tiszta szívvel, Prés, Hét élet, Isteni műszak, Kincsem, Viszkis*), nagyritkán retro kultmozival (*A lovakat lelövik ugye?*). A lokálpatriotizmus oltárára is került néha egy-egy virág: anket vendég volt egy alkalommal Hajdu Szabolcs *Fehér tenyér* című filmjével.

Görög Katolikus Filmklub

2018 októberében „lépett színre” a havonta hétfőnként jelentkező, átlagban 15–20 embert mozgósító, a Hajdúdorogi Főegyházmegye Görög Katolikus Érseki Hivatala által kezdeményezett, elsősorban érett felnőtteknek szánt filmvetítés sorozat Debrecenben (Petőfi tér). Domokos Zsolt ifjúsági referens minden alkalommal teológusként, s nem esztétaként közelítette meg témáját, bő lehetőséget adva az élmény befogadása utáni véleményformálásra. A klub ideálját Nagy Bazil példázatából vette, akit egyszer megkérdeztek, hogy „A keresztények olvashatnak-e pogány műveket?” A válasz igen volt. Bazil a méhekhez hasonlította a keresztény embert, aki virágról virágra szállva szerzi be a nektárt, de ami nem hasznos, ott hagyja. Ilyen a filmszerető ember is. A filmklubnak nem volt kötött tematikája, dokumentum és fikció egyaránt hitelesnek-igaznak bizonyult, sokszor a véletlen, az izgalmas aktualitás, vagy a pillanatnyi beállítódás formálta a következő film kiválasztását. A megbocsátás (október), a gyász (november) és béke (december) hónapjai

után 2019 januárjától a filmklub tágabban értelmezi az egymáshoz vezető utat (*Igazi csoda, Szerzetesnek álltam, Igenember*)

A Debreceni Zsidó Hitközség Filmklubja

2019. május 21-én debütált a Szabadegyetem részeként, egy tea-kávés, emlékező szellemű együttléttel, *A bátyám cipője* (1958) című régi alkotás vetítésével. Május 23-án pedig egy hihetetlen, mesébe illő, de valós élettörténet került elénk a holocaust idejéből *Életvonat* (1988) címmel, amit kiegészített a mai emlékezés formáit taglaló szabad beszélgetés.

Konklúzió

Egy ilyen hatalmas körkép nyomán óhatatlanul kialakul a rendszerező szakember azon érzése, hogy a filmklubok új létmódjának variánsai szinte végtelen módon (a merevebb intézményesüléstől a szabadabb szórakozási formákon át) szinte követhetetlenül szétágaznak a 2000–2019 közötti években Debrecen városában. Ugyanakkor, ha a klasszikus filmklub mintaadó elemeit keressük e „szabadfelhasználású”, sokszor adaptív-improvizáló, fogyasztói, élményszerűbb, érzékibb mikrostruktúrákban, már nem igen találjuk azokat. Illetve csak azon helyeken, ahol még valamilyen konzervatív módon megőrződött/átmentődött a tanári-bölcséleti attitűd, műveltségátadó „hősi” ethosz, történelemelemző szellemiség (Klinika Corpus Artaesy, Régi Vágás DE, Debreceni Ifjúsági Archív Filmklub, Kölcsey Orbis Pictus Filmklub, Kocsmaszínház, Borbár, Latinovits Zoltán Klub, 3x12, Utolsó idők).

A debreceni filmklubok a klasszikus formában már nem tudnak tartósan létezni, legfeljebb a középiskolák, főiskolák, egyetemek, egyházi kisközösségek aurájában, de ez talán nem is annyira baj, hiszen a Z és Alfa generációk számára másfajta, dinamikusabb identitások szervezik a megértés, befogadás kommunikációs világsztrádját. Itt már másféle közlekedési szabályok lesznek érvényben, amelyek még csak most születnek. Tanúság persze, hogy a régi face to face érintkezési formák cementáló alapként bármely virtuális közösség alkotóivá nemesülnek majd. Enélkül a kultúra, mint küldetés megszűnik.

Mi lesz 20 év múlva 2039-ben? A *Szép új világ* 2. szómája, *Mad Max* 5. apokalipszise, a *Mátrix* 4. cyberutazása, vagy a *Szárnyas fejvadász* 3. embertelen nexus-filozófiája? Ha megérjük, ugyanezen, de már online-hypertext felületen, megvalljuk unokáinknak. Addig is: „Álmodj királyfi!” (Hamlet).